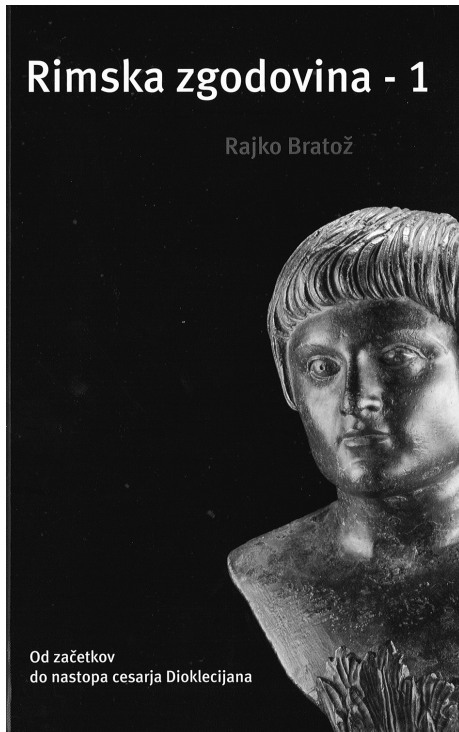

Rajko Bratož. *Rimska zgodovina*. Prvi del: *Od začetkov do nastopa cesarja Dioklecijana*. Zbirka Zgodovinskega časopisa 33 in Knjižna zbirka Scripta. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Študentska založba in Založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2007. [527 str.]

Knjiga, ki je izšla konec prejšnjega leta, je prva resna v slovenščini napisana rimska zgodovina, in v tem smislu predstavlja prelomno delo, ki zasluži vso pozornost. Zgodovina je vedno aktualna, saj zgodovinopisje osvetljuje pretekla dogajanja in analizira njihove vzroke in posledice in s tem nakazuje tudi smernice za našo prihodnost. Zato se vsak, ki resno razmišlja o prihodnosti, zaveda, kako zelo je pomembno poznati preteklost. Aktualnosti zgodovine in zgodovinopisja ne predstavlja le polpretekla zgodovina, ki jo različne strani različno razlagajo, temveč tudi antična zgodovina, ki je skozi moderna obdobja zaradi vseskozi razvijajočega se teoretičnega pristopa k preučevanju preteklosti nujno doživljala različne interpretacije. Zato je tudi antično zgodovino potrebno pisati na novo in Bratoževa rimska zgodovina je neke vrste nadaljevanje njegove grške zgodovine, ki jo je prvič izdal leta 1997, leta 2003 pa je izšla v revidiranem ponatisu. Z njo je nadomestil v svojem času odlične Sovretove *Stare Grke*, ki danes niso več aktualni kot grška zgodovina, ampak kot literarno delo. Bratoževa *Rimska zgodovina* pa je v slovenskem zgodovinopisju zapolnila veliko vrzel.

Njegova *Rimska zgodovina* predstavlja delo, ki v polni meri ustreza tako antičnim kot modernim kriterijem in idealom pisanja zgodovine. Ob vsej drugačnosti, ki ni nezanimljiva, v antiki prepoznavamo korenine naše sedanjosti, zato je toliko bolj pomembno, da so za njen verodostojen prikaz zbrani vsi podatki, da so točni in da so v kolikor mogoče velikem obsegu upoštevani rezultati modernega zgodovinopisja. Kljub temu, da se je le-to v zadnjem času zelo razmahnilo in je težko slediti modernim bibliografijam, lahko ugotovimo, da je v Bratoževi *Zgodovini* vse navedeno v veliki meri doseženo. Šele izčrpno obravnavana zgodovina, kakršna je pričujoča, nam namreč omogoča, da lahko besedilo uporabimo kot referenčno delo za vse nadaljnje študije in raziskave. V tem je ravno pomen tega dela in njegova prednost pred marsikatero tujo rimsko zgodovino, ki zaradi tovrstnih pomankljivosti kljub visokim pretenzijam ne služi drugemu kot študentom nižjih letnikov, saj je za laičnega bralca pogosto pretežko čtivo.

Zgodovina Slovenije v rimski dobi je vpeta v zgodovino rimskega imperija, ki se

je razvil iz male državice v Laciju in katerega veličastni vzpon do danes ni pojasnjen v vseh podrobnostih. V času svojega največjega obsega se je raztezal od Britanije do Afrike in Sirije, obsegal je večji del Evrope in Malo Azijo. V njej B. obravnava rimsko zgodovino od samih začetkov Rima do nastopa cesarja Dioklecijana. Drugi del, za katerega upamo, da bo čim prej izšel, pa bo obravnaval poznorimsko in poznoantično zgodovino.

Kaj vse knjiga obsega, nam pove razčlenjeno kazalo, iz katerega bom povzela le naslove obsežnejših sklopov; ti namreč vsebujejo veliko krajših podpoglavij, ki predstavljajo zelo jasen in pregleden vodnik po vsebini. Predgovoru in kraticam ter okrajšano citirani literaturi sledi uvod z zgodovino raziskav. Prvo poglavje nosi naslov »Rim od začetkov do propada republikanske ureditve« in vsebuje štiri večje sklope, od katerih je vsak smiselno zelo razčlenjen, prva dva le na manjše število podpoglavij, druga dva pa na veliko dodatnih razdelkov, kar bralcu zelo olajša uporabo knjige. Štirje večji sklopi so: 1. »Stara Italija in začetki Rima (od 10. do konca 6. stoletja pr. Kr.)«, 2. »Obdobje zgodnje republike (okrog 509–287 pr. Kr.)«, 3. »Obdobje srednje republike (287–133 pr. Kr.)« in 4. »Obdobje pozne republike: kriza in zaton (133–27 pr. Kr.)«. Zgolj za ilustracijo naj navedem razčlenbo šestega razdelka četrtega sklopa, ki nosi naslov »Drugi triumvirat in propad republike«. Razdeljen je na sedem podpoglavij, od Cezarjeve smrti (prvi) do propada republike (sedmi); v petem je npr. obravnavana Oktavijanova vojna v Iliriku.

Sledi drugo veliko poglavje »Rimsko cesarstvo od začetkov do nastopa Dioklecijana (27 pr. Kr.–284 po Kr.)«. S tem se dejansko konča politična zgodovina, ki jo Bratož obravnava v prvem delu svoje *Rimske zgodovine*; knjiga namreč, kot sem omenila na začetku, ne zajema ce-

lotne rimske zgodovine. V tretjem velikem poglavju je Bratož predstavil ustroj rimske družbe v obravnavanem obdobju, kar pove njegov naslov: »Rimska družba v cesarski dobi (1.–3. stoletje)«. Razdeljen je na 12 podpoglavij, ta pa še na krajše razdelke; v njih B. obravnava vsa ključna vprašanja rimske družbe, od demografije, ki je glede na obstoječe podatke težko ugotovljiva in merljiva, do suženjstva in krščanstva. V vmesnih podpoglavjih obravnava osvobodjenice in njihov položaj v družbi, najvišje rimsko plemstvo, senatorje, ki so imeli na začetku v rokah vsa ključna upravna mesta. Postopoma so nekatere funkcije začeli prevzemati tudi rimski vitezi, ki so predstavljali drugi in bistveno bolj številni rimski sloj. Pomemben segment družbe so predstavljali tudi municipalno plemstvo ter pripadniki rimske vojske, največje število pa seveda nižji sloji svobodnega prebivalstva, ki so deloma imeli rimsko državljanstvo in z njim povezane pravice, ugodnosti in dolžnosti, deloma pa so imeli le tako imenovan peregrini status in s tem veliko slabši družbeni položaj.

Rimska družba, kot družba v večini držav, ni bila pravično urejena in je doživljala najrazličnejše krize; vsa ta problematika je v tem poglavju obravnavana v podrobnostih. Krizo družbe ob koncu republike lepo opiše rimski zgodovinar in Cezarjev sodobnik Salustij: »Zunanja in notranja politika sta se ravnali po volji peščice. V njenih rokah so bili državni zaklad, province, službe, odlikovanja in triumfi. Ljudstvo sta tlačili vojaška služba in pomanjkanje; vojni plen so si vojskovodje v svojem pohlepu delili le z redkimi. Končno so bili mnogi starši in otroci vojakov, če so mejili na mogočnejše sosedo, neredko pregnani s svojega imetja.« Bratož to sliko analizira in izčrpno komentira, kot tudi vse druge pojave rimske družbe, še dodatno s poudarkom na dogajanjih,

ki so dokumentirana v rimskih mestih na slovenskih tleh v antiki, kar je za nas posebej zanimivo.

Razčlemba vsebine pokaže, kako sistematično, kompleksno in hkrati detajlno je koncipiran ta učbenik, ki je seveda veliko več kot le učbenik – je leksikonski priročnik rimske zgodovine v najboljšem pomenu besede, saj nudi, kot sem že omenila, zanesljivo bazo za vse nadaljnje raziskave posameznih tem, ki so tu obravnavane na sintetičen način in pregledno. Vsako poglavje ima namreč svoj uvod in vire ter izbrano literaturo, v kateri je svetovna upoštevana z vsemi temeljnimi in modernimi deli, relevantna slovenska pa takorekoč v celoti.

V uvodnem poglavju o raziskovanju rimske zgodovine na Slovenskem avtor omenja vse svoje predhodnike in izvednoti njihov prispevek k zgodovinopisju, od škofa Viktorina (ki je deloval v Petovionii in umrl ok. leta 300 po Kr.) do Jožeta Kastelica, avtorjevega predhodnika, ki je dolga leta predaval rimsko zgodovino na Filozofski fakulteti. Med starejšimi deli izstopa po pomembnosti predvsem Linhartov *Poskus zgodovine Kranjske*, lahko pa omenimo tudi Valentina Vodnika, ki je manj znan kot zgodovinar in stari-noslovec, a je v nemščini napisal kratko zgodovino Kranjske in sosednjih dežel, ki je služila kot učbenik, zbiral pa je tudi rimske napise in prerisal edini ohranjeni zemljevid iz antike, *Tabula Peutingeriana*.

Za boljšo ilustracijo vsebine naj navedem odlomek, kjer so na kratko omenjeni Argonavti, ki za naše kraje v antiki niso nepomembni, saj naj bi Emono ustanovil Jazon. Na ta način je bilo tudi zaledje severnojadranskega prostora vključeno v razvejano grško mitologijo. Kratek odlomek je vzet iz poglavja o grški kolonizaciji Italije:

»V dveh stoletjih širjenja na zahodno

Sredozemlje so imeli Grki odločilen vpliv na ljudstva stare Italije, ki se odraža v materialni in duhovni sferi. Italiki so sprejeli glavne elemente grške materialne in duhovne kulture, med njimi zlasti pisavo, umetnost in religijo. Grško literarno izročilo je od Homerja dalje vzpostavilo stik s tem prostorom. Prek tega izročila, ki je za sodobnike večinoma veljalo za zgodovinsko izročilo in ne za mit v današnjem besednem pomenu (Herakles, Argonavti, trojanska vojna in čas neposredno po njej s prihodom trojanskih in grških junakov na Zahod), so bili Italiki vse bolj tesno povezani z grškim kulturnim svetom.«

Kot naj bi nekoč v mitični preteklosti Argonavti objadrali tedaj zelo malo poznane ali skoraj neznane dežele – v zgodbi je namreč vse mogoče – tako so navsezadnje Rimljani osvojili dobršen del tega malo znanega sveta, nekaj zelo oddaljenih severnih dežel pa so pritegnili v svoje vplivno območje, tako npr. Irsko/Hibernijo in Skandinavijo/Tule, ki sta z rimsko ekspanzijo na sever prenehali biti neznani deželi. In mit je v svojih širokih geografskih obri-sih prenehal biti mit in je postal stvarnost, v pravljicnih in legendarnih podrobnostih pa je zgodba o Argonavtih še vedno ostala mitološka zgodba, ki so jo na osnovi novega znanja izgrajevali vse do začetkov cesarskega obdobja – sicer ne bi bila v mit vpletena Emona.

Sicer pa ima tudi Rim svojo ustanovitveno legendo. »Njegov nastanek je povezan z usodo zadnjih dveh kraljev v Albi Longi, Numitorja in Amulija: slednji je pregnal brata Numitorja, njegovo edino hčer Reo Silvijo pa postavil za vestalko, da bi zaradi zaveze deviškosti ostala brez potomstva. Vendar pa se je z njo združil sam bog Mars. Iz njune zveze sta se rodila dvojčka Romul in Rem, ki ju je dal kralj Amulij izpostaviti. Ko sta bila po srečnem naključju rešena, ju je najprej rešila smrti

od lakote volkulja, nato ju je vzredil okoliški pastir. Ko sta brata odrasla in izvedela za svoje poreklo, sta pokončala kralja, postavila svojega deda ponovno na prestol in ustanovila novo mesto Rim. Po prerokbi, da bo zavladal Romul, je njegov brat zagrešil svetoskrunsko dejanje. To je sprožilo spor, v katerem je Romul pokončal Rema, nato pa zavladal kot prvi rimski kralj.« Volkulja je postala simbol rimske civilizacije in se je pogosto upodabljala na nagrobnikih po vsem imperiju, tudi pri nas, ustanovitvena zgodba pa je igrala simbolno vlogo vse do padca zahodnega dela cesarstva; ne nazadnje je zadnji rimski cesar, ki so mu zaradi mladosti dali vzdevek *Augustulus* in ki ga je odstavil germanski vojskovodja Odoaker, nosil ime *Romulus*.

Naj omenim še epizodo, ki je bila pomembna za cel imperij, odigrala pa se je deloma na 'naših' tleh. Po Neronovi smrti je postal cesar Galba, vendar so že 2. januarja leta 69 legije ob Renu oklicale za vladarja Vitelija, upravitelja Spodnje Germanije. 15. januarja so pretorijanci v Rimu ubili Galbo in oklicali Otona, ki so se mu pridružile balkanske in vzhodne province. Februarja je Vitelijeva armada vdrla v Italijo in premagala Otonovo vojsko pri Kremoni. 15. aprila se je Oto ubil in že konec meseca se je del poražene ilirske vojske v Akvileji odločil za Vespazijana, ki je tedaj vodil vojno proti Judom. Avgusta je bil odločilni sestanek poveljnikov ilirskih legij v Petovionu in padla je odločitev, da Vespazijanu še pred prihodom vzhodne vojske priborijo Italijo, kar je tudi uspelo. Zanimivo je, da je to prva omemba Petovione v literarnih virih. Tacit o sestanku v Petovionu poroča takole:

»Voditelji flavijske stranke so se zbrali v Petovionu v zimskem taboru trinajste legije. Tu so preudarjali, ali naj bi zaprli Panonske (t.j. Julijske) Alpe, dokler se ne bi v zaledju postavile na noge vse sile, oziroma ali ne

bi pričalo o večji odločnosti, če bi udarili naravnost in se spopadli z Italijo. Tisti, ki so menili, da je bolje čakati na pomoč in zavlačevati vojno, so povzdigovali moč in sloves germanskih legij in zatrjevali, da so pred kratkim prišle z Vitelijem zbrane sile britanske vojske; njim niso kos po številu, poleg tega so bile pred tem njihove legije premagane in čeprav vojaki govorijo drzno, je vendar pogum premaganih manjši. Toda če medtem zasedejo Alpe, bo prišel z vojsko Vzhoda Mucijan (Vespazijanov general, op. p.); Vespazijan ima premoč na morju, ladjevje, uživa naklonjenost provinc, s pomočjo katerih lahko postavi bojne sile skorajda za bojevanje še ene vojne. Tako bo koristno odlašanje privedlo nove sile, sedanje pa se ne bodo nič zmanjšale.«

Tedaj pa je demagoško nastopil poveljnik 7. legije iz Karnunta, Antonij Prim in prepričal posebej nižje oficirje in navadne vojake, da odrinejo v Italijo. Vitelijev vojsko so porazili pri Bedriaku in Kremoni in nadaljevali zmagoslavno pot proti Rimu, ki pa so ga zavzeli šele po težkih bojih in velikih izgubah. Ubit je bil tudi Vespazijanov brat, sin Domicijan pa se je komaj rešil. Vendar Antonij Prim ni napravil ugledne kariere kot njegov tekmeč Mucijan, sistematično je bil odrinjen s političnega prizorišča, čeprav je Vespazijanu priboril zmago – resda na lastno pest in za veliko ceno. Umaknil se je na podeželje in postal pokrovitelj pesnika Marciala: »O da bi pero moglo orisati dušo in srce, lepše podobe na zemlji ne bi imeli,« pravi pesnik za starega generala, ki pa ga je Tacit opisal s temi besedami: »bliskovit v borbi, udarnih besed, spreten v netenju zavisti do drugih, vpliven pri neslogah in zarotah, grabežljivec, razsipnež, v miru poguben, v vojni upoštevanja vreden.« Tudi to epizodo – kot vse druge – Bratož umesti v širše dogajanje in jo opremi s stvarnim in izčrpnim komentarjem.

Za zaključek naj poudarim, da je knjiga zelo pomembno referenčno delo za vse zgodovinarje, arheologe, sociologe, antropologe in ljubitelje antike ter hkrati idealen prispevek za uvajanje slovenske strokovne terminologije, saj tega upravičeno ne moremo pričakovati od specialnih, v tujem jeziku napisanih del slovenskih raziskovalcev, ki bi bila v prevodu zanimiva le za peščico Slovencev. Bratoževa knjiga je torej vsestransko gledano dragocena pridobitev za slovensko zgodovinopisje in

njenega izida smo lahko le veseli. Tudi v svetovnem merilu ni veliko učbenikov za rimsko zgodovino, ki bi bili tako izčrpni in pregledni ter premišljeno sestavljeni, in ki bi vsebovali ob vsakem večjem poglavju še podpoglavje, namenjeno domačemu ozemlju in gradivu.

Marjeta Šašel Kos

Andrej Pleterski. *Kuhinjska kultura v zgodnjem srednjem veku / Küchenkultur im frühen Mittelalter*. S prispevkom Helene Gorjup. Ljubljana: ZRC, 2008. [162 str.; več ilustracij.]

Knjiga, ki je izšla sredi julija, kljub strokovnosti – napisal jo je arheolog in zgodovinar – lahko predstavlja tudi prijetno počitniško branje, saj je njena tematika širše zanimiva, in bo všeč vsem, ki jih zanima kuhinja nasploh. Zapolnila je vrzel, saj se vsaj za naš prostor nihče ni poglobljeno ukvarjal s tem, kaj je jedlo preprosto, predvsem slovansko ljudstvo po propadu rimskega cesarstva, kako si je pripravljalo hrano, kakšna orodja in znanja je prineslo iz pradomovine in kaj se je naučilo od romaniziranih staroselcev, ki so prej živeli v teh krajih. Knjiga lepo dopolnjuje študije Gorazda Makaroviča o prehrani alpskih Slovanov v zgodnjem srednjem veku in Slovencev v (zgodnjem) novem veku.

Avtor v prvem poglavju predstavi izhodišča raziskave in poudari, da je kuhinjsko kulturo mogoče pravilno razumeti le v sklopu stanovanjske kulture tedanjega časa, ki je bila prilagojena razmeroma primitivnim pogojem, v katerih so živeli v tedanjih vaseh. Izhodišče te raziskave so predstavljala tudi avtorjeva izkopavanja zgodnesrednjeveške naselbine na Pristavi

